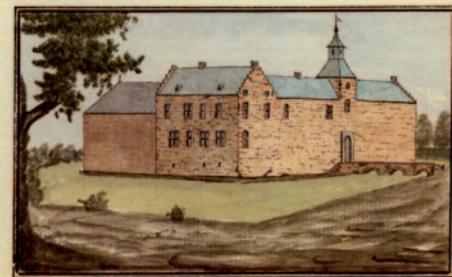

Schoen bak

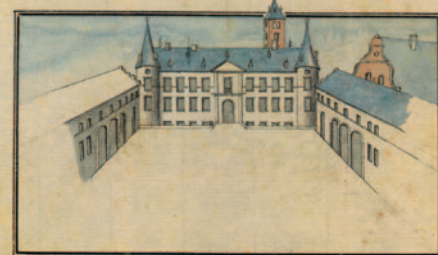
Sangerg

Grijpoven

Vieux Jones

Chateau du Vieux Jones

RIDDERS, SOLDATEN, GRAVEN EN BARONNEN

KASTELEN

in Bilzen

Een lesmap voor het vijfde en zesde leerjaar, door Heidi Castro, Erwin Henckens, Maarten Hendrixx,
Rombout Nijssen en Tim Vanderbeken.

Kastelen in Bilzen is een uitgave van VZW Limburgse Studies, Zolad+ en van het Stedelijk basisonderwijs Bilzen.

Vormgeving en druk: Drukkerij Leën

Wettelijk depot: D/2014/10230/1

Leerplandoelen OVSG

WO Tijd

52c

52d

56

57a

57b

58a

58b

59b

59c

59d

63

WO Ruimte

30

51

WO Mens. Leerlijn sociale vaardigheden

2.7.6

1. Kastelen in onze gemeente

Sommige mensen hangen in hun huis een speciale tegel of een klein glasraam op met een afbeelding van de belangrijkste gebouwen in hun dorp. Daar staan dan de kerk op, de school, en het oude gemeentehuis. Als er een kasteel in het dorp is, staat dat meestal in het midden.

Als mensen hun dorp willen laten zien aan bezoekers, wandelen zij meestal ook langs het kasteel. Kastelen behoren tot de voornaamste gebouwen in onze dorpen. Wij zijn er fier op.

In onze gemeente Bilzen staan verschillende kastelen. Het meest bekende kasteel staat in Rijkhoven. Het heet het kasteel van Alden Biesen. Het is ook het grootste kasteel in Bilzen. Niet alleen in Bilzen overigens. In heel Vlaanderen is er geen groter kasteel dan Alden Biesen. Het meest geheimzinnige kasteel staat in Hoelbeek. Het heet het kasteel van Jonkholt. Van dit kasteel is geen gebouw meer te zien. Je kan er nog de aarden wallen en de twee grachten vol water zien. Die moesten het kasteel vroeger beschermen tegen aanvallers. De muren zijn wel een meter dik, maar ze zijn amper een halve meter hoog. Niet meer dan een kilometer van Jonkholt, aan een dreef van Munsterbilzen naar Eigenbilzen, stond vroeger het kasteel van Zangerhei. Onze opa's en oma's hebben dat kasteel nog gekend, maar na de tweede wereldoorlog werd het afgebroken. Nu staan er nog enkele huizen en stallen rond de plek waar vroeger dat kasteel stond. Dicht bij Jonkholt en bij Zangerhei, midden in de natuur, staat nog een kasteel: dat van Groenendaal. Sommige mensen vinden het kasteel Groenendaal het mooiste kasteel in onze gemeente. Het vijfde kasteel in onze gemeente is het kasteel van Schoonbeek.

Je ziet het: vijf verschillende gebouwen of overblijfselen van gebouwen, die alle vijf heel verschillend zijn en die we toch alle vijf kasteel noemen. Alle vijf zijn zij in verschillende periodes gebouwd, en zij hebben ieder een eigen geschiedenis gehad. Daardoor komt het dat zij er nu allemaal anders uitzien.

Er zijn nog meer kastelen in Bilzen. In Munsterbilzen bijvoorbeeld, tegenover de kerk, zie je kasteel Edelhof. Ken jij nog meer kastelen?

1. Kasteel Jonkholt in Hoelbeek

Als je in Hoelbeek gaat wandelen en je gaat in de buurt van de spoorwegbrug een zijweggetje in, dan kom je op een geheimzinnige plek. Tussen hoge struiken en jonge bomen ligt de ruïne van Jonkholt. Het wegje leidt je tot aan een gracht. Als je die oversteekt loop je tussen een hoge aarden wal door, die ook met bomen en struiken begroeid is, en kom je op een open plek. Daar zie je rechts stenen muren uit een tweede watergracht omhoog komen. Over een houten brug kan je op het ommuurde terrein komen.

Wat je hier ziet is het resultaat van opgravingen die in de jaren 1985–1988 plaats vonden. In die jaren is hier een groep archeologen aan het werk geweest. Door sleuven te graven doorheen het terrein, en door aandachtig de scherven en de voorwerpen te bestuderen, en ook door nauwkeurig de grondlagen die zij aantroffen over te tekenen, konden de archeologen de geschiedenis van Jonkholt achterhalen.

Rond het jaar 1200 woonde in Jonkholt de heer van Hoelbeek. De heer van Jonkholt was een ridder, die de baas was in Hoelbeek, en die op een afgelegen plek een boerderij had gebouwd. Zijn boerderij bestond uit een vijftal gebouwen van hout en leem. De andere mensen woonden in die tijd nog in hutjes van hout en leem. Om zijn boerderij, met zijn dieren en zijn graan, te beschermen liet hij een gracht graven en die vol water lopen.

190 jaren later, rond 1390, trouwde de dochter van de heer van Hoelbeek met de zoon van de heer van Guigoven. Omdat zij het kasteel van Guigoven mooier en comfortabeler vonden, gingen zij daar wonen. Jonkholt werd verlaten en verviel.

Weer 175 jaren later, rond 1565, was de koning van Spanje ook koning van de gebieden die nu België zijn. Hij werd aangevallen vanuit het oosten, waar de rivier de Maas als een natuurlijke grens zijn land beschermde. Omdat Jonkholt toch verlaten was, besloten de raadgevers van de koning hier een versterking te bouwen waar de vijand niet voorbij kon. Er werden nieuwe grachten gegraven en aarden wallen werden opgeworpen, en midden daarin, waar vroeger de boerderij van de heer van Hoelbeek had gestaan, werd begonnen met de bouw van een stenen versterking. Het was de bedoeling dat de vijanden van de Spaanse koning niet langs hier naar Brussel konden trekken. Dat plan lukte, en toen die oorlog voorbij was, werd Jonkholt weer verlaten. Deze keer was dat definitief.

Het kasteel en zijn geschiedenis werden vergeten, tot in 1985 de opgravingen begonnen.

Wat is een archeoloog?

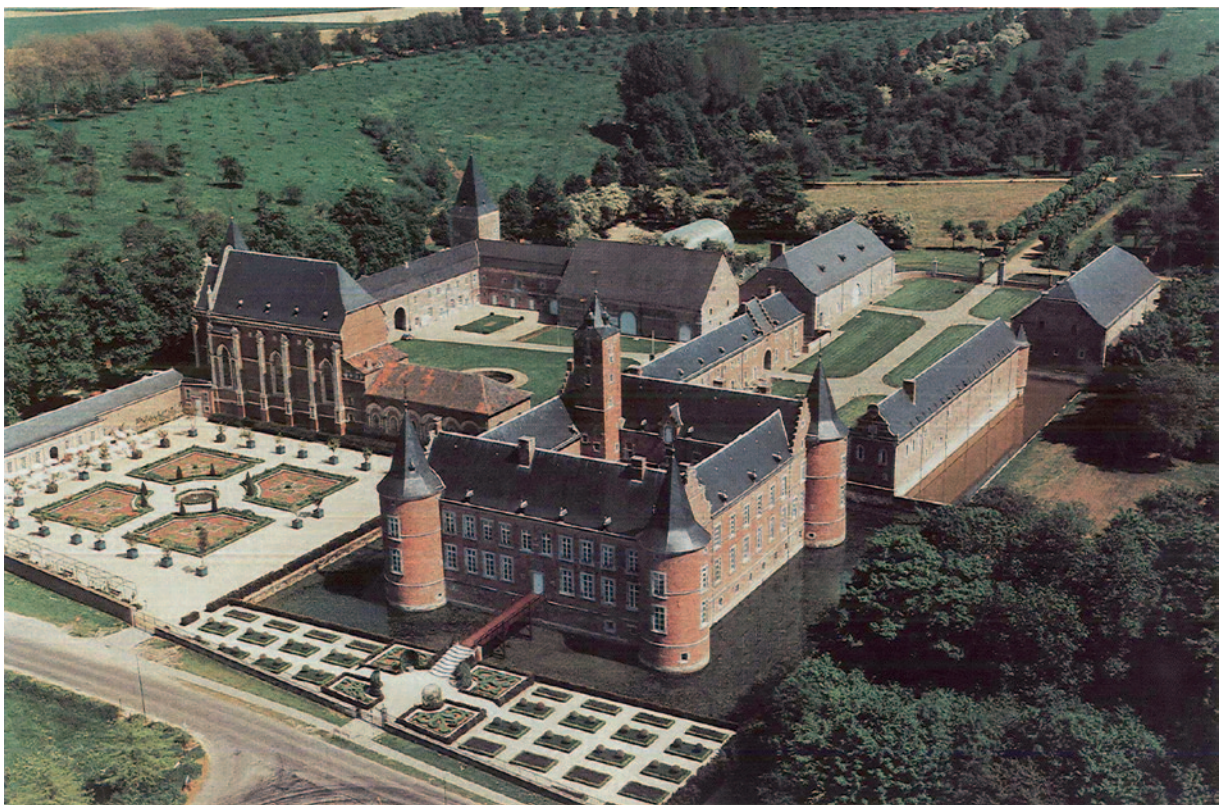
Hoe weet een archeoloog waar vroeger een gebouw gestaan heeft?

Waarom moest de heer van Hoelbeek vroeger zijn bezit beschermen?

In welke gemeente ligt het dorp Guigoven nu? Kan je een website vinden met informatie over het kasteel van Guigoven?

Wat betekent de uitdrukking "Mijn plan is in duigen gevallen"?

2. Kasteel Alden Biesen in Rijkhoven

De geschiedenis van het kasteel van Alden Biesen begint ver van hier: in Jeruzalem, ten tijde van de Kruistochten. De Kruistochten is de naam die wij geven aan de lange tochten van duizenden kilometers die mensen uit ons land, en uit Frankrijk, Duitsland en Engeland in de periode van 1095 tot rond 1250 maakten naar Jeruzalem. Jeruzalem en Palestina lagen toen in een gebied waar niet de christenen, maar de moslims de baas waren. De mensen die van hier gewapend daarheen trokken wilden de moslims

verjagen uit Jeruzalem en uit al de plekken waar Jezus en zijn apostelen geleefd hadden.

Veel mensen die van hier vertrokken kwamen nooit in de buurt van Jeruzalem aan. Zij stierven onderweg, of bleven uitgeput achter in een dorp of stad. Sommige ridders beslisten de mensen die toch in Jeruzalem geraakten te verzorgen. Zij verenigden zich in groepen die wij nu ridderordes noemden. Eén van die ridderordes was de Duitse Orde. Je kon hen herkennen aan hun witte kledij met een zwart kruis.

Die Duitse Orde had van de abdis van Munsterbilzen het domein van Alden Biesen gekregen. Op die plaats bouwde de Orde een kasteel. Alden Biesen bleef al die tijd hun belangrijkste vestiging in België en Nederland.

Rond het jaar 1550 beslisten de ridders van Alden Biesen de oude kasteelgebouwen af te breken en ze te vervangen door nieuwe gebouwen. Twee eeuwen lang werd er aan Alden Biesen gebouwd en verbouwd. Eerst werd de waterburcht gebouwd, dan kwamen er stallen en schuren, dan de kapel, die nu de kerk van Rijkhoven is, dan meer stallen en schuren, en uiteindelijk zelfs een rijschool waar paarden en ruiters opgeleerd werden.

1796 is het belangrijkste jaar in de geschiedenis van Alden Biesen. België was toen een deel van Frankrijk en Frankrijk schafte de Ridderorde van de Duitse ridders in ons land af. Hun bezittingen werden afgenomen en verkocht. Voor weinig geld kocht een Hasseltse investeerder, Willem Claes, in 1822 het hele kasteel en veel gronden in de omgeving. Het kasteel bleef in het bezit van zijn nakomelingen tot in 1971, toen de Belgische overheid het kasteel kocht. Het kasteel was toen helemaal vervallen, en de waterburcht was zelfs uitge-

brand. Het kasteel werd gerestaureerd en is nu een cultureel centrum van Vlaanderen. Je kan er gaan wandelen en de oude gebouwen bekijken, en vaak zijn er concerten of tentoonstellingen.

Waar ligt Jeruzalem?

Waarom is die stad zo belangrijk?

Waarom is Alden Biesen veel groter dan andere kastelen in de omgeving?

Hoeveel torens zie je op de afbeelding?

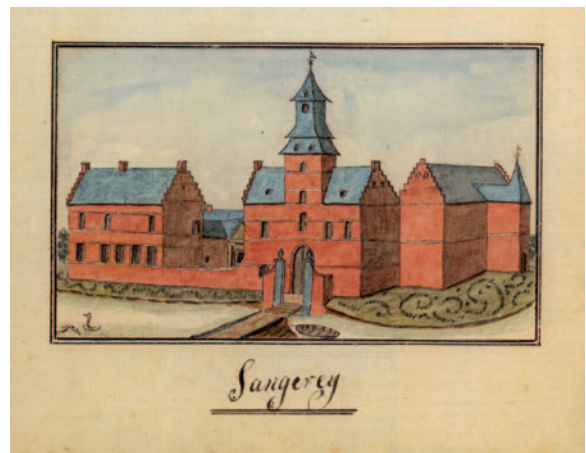
Waarom zouden de ridders van Alden Biesen het belangrijk gevonden hebben om veel torens bij hun kasteel te hebben?

3. Kasteel Zangerhei in Eigenbilzen

Het kasteel van Zangerhei in Eigenbilzen was honderden jaren geleden het kasteel van de familie de Heusch. Die mensen waren de heren van Eigenbilzen en van Gellik. Zij waren tot in 1796 de baas in die dorpen. In 1796 werd ons land een deel van de Franse Republiek en werden alle wetten veranderd. In plaats van heren die de baas waren omdat hun vader ook heer was, kregen onze dorpen toen gekozen burgemeesters.

In 1807 verkocht de erfgenaam van de familie de Heusch, de edele heer Adrien Arnold Jean Nepomucene Raphaël de Heusch, het kasteel en het domein van Zangerhei. De nieuwe eigenaars bouwden in 1845 een nieuw kasteel op dezelfde plaats.

In 1955 werd ook dat kasteel afgebroken. Van op de weg kan je nog delen van de stallen zien, die niet afgebroken werden.

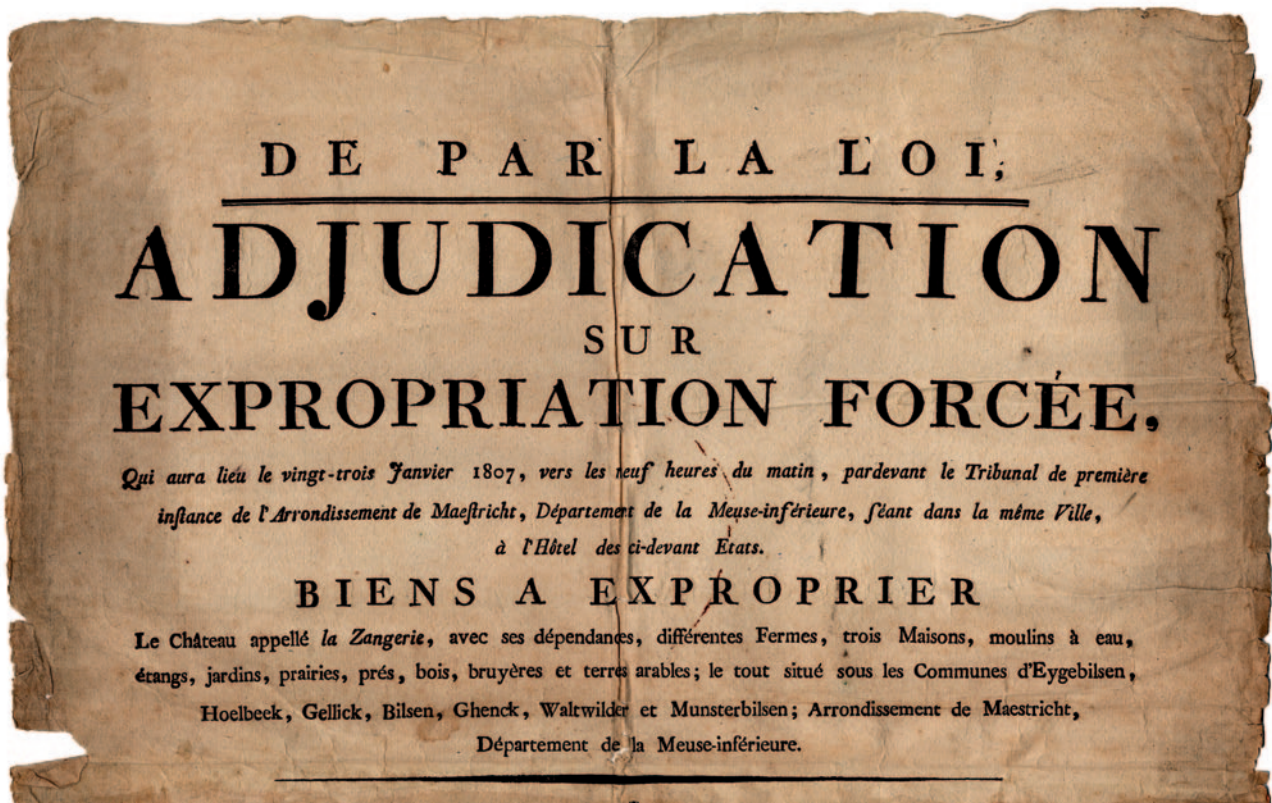

KASTEEL ZANGERHEI, ROND 1900

Wat zijn de verschillen tussen het kasteel in 1830 en in 1900 ?

Waarom is de afbeelding van 1830 een schilderijtje en de afbeelding van 1900 een foto?

Wat is de heer van een dorp?

In 1807 werd het kasteel van Zangerhe verkocht. Onze provincie heette toen het "departement van de Nedermaas", en de hoofdstad van onze provincie was Maastricht. De verkoop van een belangrijk kasteel zoals Zangerheid vond in Maastricht plaats. België hoorde toen bij Frankrijk, en daarom werd deze verkoopsaffiche in het Frans gedrukt.

Welke woorden op deze affiche begrijp je ?

4. Kasteel Groenendaal in Waltwilder

Het kasteel van Groenendaal in Waltwilder ziet er helemaal anders uit dan de kastelen van Jonkholt en van Alden Biesen: geen versterking, geen torens. Het is dan ook geen middeleeuws kasteel, maar een kasteel uit de achttiende eeuw. In 1757 kwam het landgoed van Groenendaal in het bezit van de familie van de baronnen de Grady. In de jaren daarna verbouwt Michel Joseph de Grady het oude landhuis tot het kasteel zoals het er nu nog uit ziet.

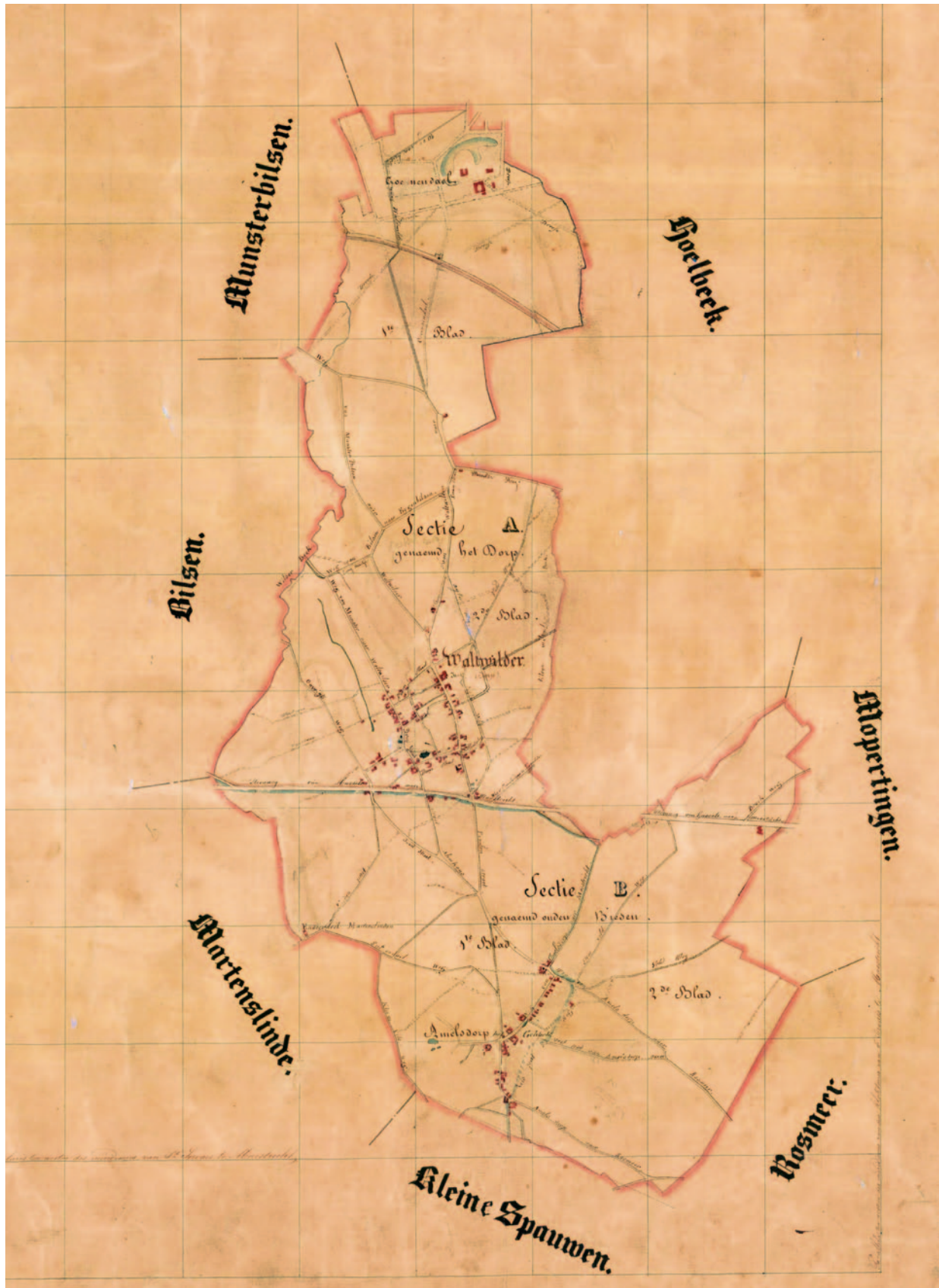
Michel Joseph de Grady was, zoals veel andere achttiende-eeuws kasteelheren, behoorlijk fier op zijn kasteel. Hij woonde alleen in de zomer in zijn kasteel. In de herfst en de winter winter was hij liever in zijn herenhuis in de stad Luik. In Luik woonden immers ook zijn machtige vrienden. Om er zeker van te zijn dat zoveel mogelijk mensen wisten wat een prachtig kasteel hij had, betaalde hij een tekenaar en een gra-

veur om een gravure te maken met een afbeelding van zijn kasteel. Die werd gedrukt in het boek "Les délices du Pays de Liège", of "Heerlijke plekjes in het Land van Luik".

Op dit kadasterplan vind je de woningen, wegen en beken op die in 1845 in Waltwilder bestonden.

Duid het kasteel van Groenendaal aan.

5. Kasteel Schoonbeek in Beverst

Op de plaats waar nu het kasteel van Schoonbeek staat, woonde in 1350 een ridder die Daniël van Schoonbeke heette. Hij was in zijn dorp een machtig man. Veel mensen in Schoonbeek gebruikten akkerland en weiden van hem en stonden in ruil daarvoor een deel van de opbrengst van hun boerderij aan hem af. Later kwam het landgoed van Schoonbeek in het bezit van zijn erfgenamen. Doordat het soms door een dochter geërfd werd, veranderde de familienaam van de bezitters van het kasteel soms.

Op grafstenen van kasteelheren kan je soms zien hoe zij zichzelf graag lieten afbeelden. Van twee koppels van het kasteel van Schoonbeek bleven de grafstenen bewaard.

DE GRAFSTEEN VAN LAMBRECHT VAN REPEN
EN MARGARETHA VAN CORTENBACH IN
NEERREPEN

DE GRAFSTEEN VAN JAN VAN GELOES EN
GEORGINA VAN KERCKHEM IN HASSELT

Welke kleren dragen de mensen die op deze grafsteen afgebeeld zijn?

De man:

De vrouw:

Denk je dat zij zich dagelijks zo kleedden?

Waarom lieten zij zich zo afbeelden?

Het kasteel zoals het er nu uit ziet, werd omstreeks het jaar 1790 gebouwd door graaf Jean de Preston. Tussen de beide wereldoorlogen woonde graaf Theodore de Renesse in het kasteel van Schoonbeek. Hij was eerst burgemeester van Beverst en werd later gouverneur van Limburg.

Wat is een gouverneur?

Hoe heet onze gouverneur?

J.L. Theodore F.A. de Renesse (1854-1927)

6. Ondertussen in de Dorpsstraat

Niet iedereen woonde vroeger in een kasteel. De huizen in onze dorpen boden veel minder comfort dan de kastelen, of dan de huizen van vandaag.

Schrijf een tekstje van 8 regels over wat je op deze tekening ziet. Wat zie je? Wat zie je in de omgeving van de huizen? Waarvan zijn de huizen gemaakt? De muren? Het dak? De schoorsteen? De deur? Welke bezittingen zie je? Hoeveel mensen zie je? Welke kleren dragen de mensen?

Wat kunnen archeologen nu nog terugvinden van deze huizen, denk je?

Geschiedenis en archeologie

Archeologische vondsten zitten niet diep

Wanneer je in buiten de stad een archeologisch onderzoek uitvoert dan stoot je gravend al snel op archeologische resten.

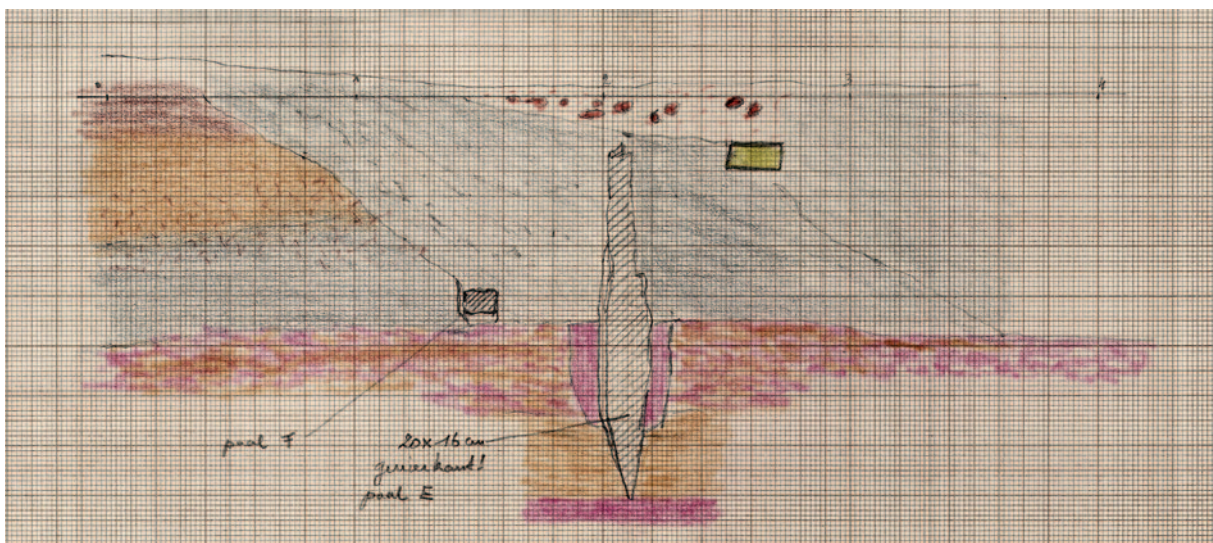
Het is dus een misverstand dat archeologie diep onder de grond zit. Hoe komt dit? In het verleden kenden we de ijstijden. Tijdens deze ijstijden werden er samen met de wind leem en zand meegevoerd.

In deze periode was het te koud voor de mens om hier te komen jagen, laat staan te wonen. Hij vertoefde liever in streken iets meer naar het zuiden.

Zowat 10.000 jaar geleden kwam daarin verandering: het klimaat verbeterde, de aanvoer van leem en zand verminderde en de mens zakte stilaan af naar deze streken. Ze vestigden zich bovenop de leemlaag die door de wind was aangevoerd. En laat dit nu net die leem zijn waarop ook wij vandaag de dag nog steeds lopen. Met andere woorden: wij lopen nagenoeg op dezelfde grond als de eerste landbouwers, als onze voorouders uit de ijzertijd, uit de Romeinse tijd en uit de middeleeuwen.

Beeld je eens in dat elk van deze mensen iets verloor of liet vallen ... dan is de kans vrij groot dat je dit op of in de grond terugvindt. Of nog: stel dat ze ergens een huis optrokken, dan is de kans groot dat je de fundamenten ervan nog steeds net onder de grond terugvindt.

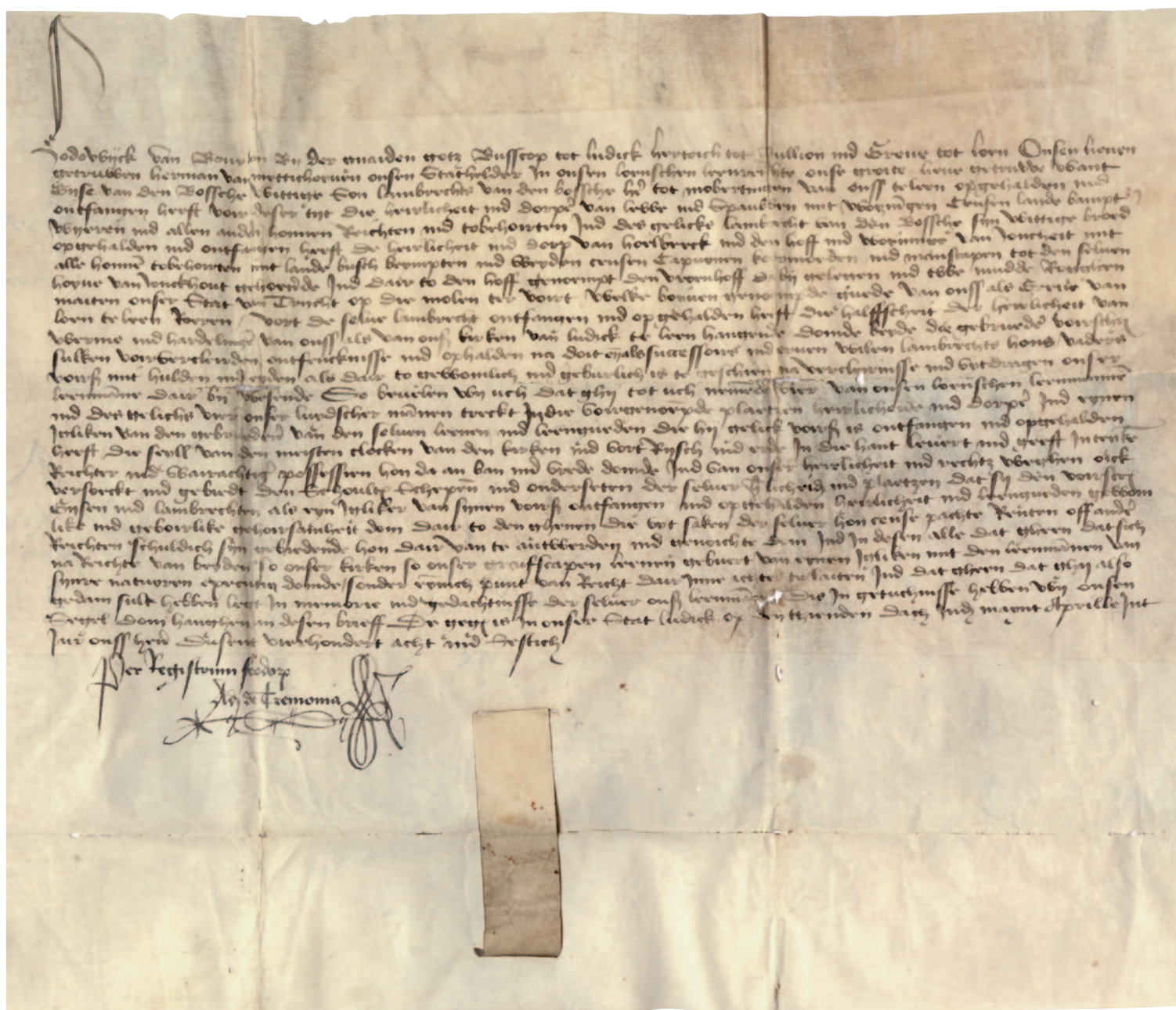
En is dat overal zo? Ja, bijna overal. Behalve in een stad waar mensen steeds op dezelfde plaats bouwden en zo de oude fundamenten bedekten, of op plaatsen waar veel erosie is zoals in de dalen in Haspengouw. Op alle andere plaatsen zit archeologie letterlijk en figuurlijk onder de voeten. Let wel: archeologische resten zijn ontzettend kwetsbaar. Eenmaal weggenomen of -gegraven zijn ze voor altijd weg. Je kunt het vergelijken een bibliotheek die in brand wordt gestoken ...

In een archief ga je op zoek naar geschiedenis

Als archeologen op zoek gaan naar wat er op een bepaalde plek gebeurd is, dan zoeken zij op die plek naar sporen uit het verleden. Mensen die geschiedenis-onderzoek doen heten "historici". Zij zoeken niet ter plekke, maar in een archief. Daar vinden zij documenten die soms eeuwen oud zijn.

Aan de hand van die documenten en wat daar in beschreven staat, reconstrueren zij wat er in het verleden gebeurd is. Om die documenten goed te begrijpen moeten zij de letters die vroeger gebruikt werden kunnen lezen, en ook de woorden goed begrijpen. Woorden hadden vroeger immers soms een andere betekenis dan nu.

Wil je meer weten over archeologie in Bilzen? Probeer dan deze codes:

